

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

**Актуальні питання
корекційної та
інклюзивної
освіти**

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

**Харків
2020**

Редакційна колегія:

Головний редактор – Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Заступник головного редактора – Маркіна Тетяна Юрївна, доктор біологічних наук, професор, декан природничого факультету

Відповідальний секретар – Перетяга Людмила Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Члени редакційної колегії:

Бондар Віталій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної педагогіки, академік Національної академії педагогічних наук України

Галій Алла Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Голуб Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Гордієнко Ірина Вікторівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Дрозик Людмила Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Золотверх Владлена Віталіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Казачінер Олена Семенівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Коваленко Вікторія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Орлов Андрій Валерійович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Пашинський Павло Петрович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Сінопальнікова Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Туренко Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Щербак Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Рекомендовано редакційно-видавничим відділом Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, протокол №7 від 19.11.2020 р.

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю.Д. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. – 376 с.

Збірник містить наукові праці, які присвячені висвітленню проблеми організації комплексного психолого-педагогічного супроводу інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Розглянуто широке коло нагальних питань, пов'язаних з організацією інклюзивного освітнього середовища, наданням освітніх та корекційно-розвиткових послуг дітям з порушеннями психофізичного розвитку.

ЗМІСТ

<i>Азаренкова Н.І</i> Актуальні проблеми діагностики мовленнєвого розвитку дітей раннього віку.....	7
<i>Аразгелдієва М.Б.</i> Завдання формування просторових уявлень у дітей із затримкою психічного розвитку як важлива складова процесу підготовки їх до навчання у школі.....	13
<i>Аразгелдієва М.Б.</i> Особливості корекційної роботи з формування зорово-просторових уявлень у дітей із затримкою психічного розвитку та системним недорозвиненням мовлення.....	19
<i>Білянїна В.М.</i> Особливості проведення логоритмічних занять з дітьми дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня.....	24
<i>Богодущенко К.М.</i> Психолого-педагогічні умови організації інклюзивного навчання дітей дошкільного віку з тяжкими мовленнєвими порушеннями.....	30
<i>Борисенко У.В.</i> Інноваційні методи комплексної корекції вторинних порушень у дітей старшого дошкільного віку з ДЦП.....	39
<i>Веремій Д.В.</i> Розвиток комунікацій дітей першого року життя з дизартричними порушеннями.....	45
<i>Волокова А.О.</i> Диференційоване навчання як практична технологія організації освітнього процесу в умовах освітньої інклюзії.....	49
<i>Волошина А.В.</i> Фізіотерапевтичні процедури в реабілітації дітей із ДЦП.....	54
<i>Гайденко К.А.</i> Ключові аспекти готовності майбутніх вчителів-реабілітологів до роботи в інклюзивно-ресурсних центрах... ..	57
<i>Галій А.І.</i> Педагогічна реабілітація дітей із ЗПР засобами інклюзивного навчання.....	61
<i>Гноєва Д.Т.</i> Реалізація інклюзивної форми навчання в освітньому просторі України на сучасному етапі.....	72
<i>Горобець К.В.</i> Напрямки логопедичної роботи з підлітками, що страждають на дизартрію при ДЦП	78
<i>Гурїна К.В.</i> Характеристика читацької компетентності у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення.....	84
<i>Давиденко К.А.</i> Особливості обстеження порушення голосу в дітей дошкільного віку.....	89
<i>Давіденко М.В.</i> Адаптація дітей з синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю до навчання у початковій школі.....	94
<i>Довженко Т.О.</i> Роль ігор та ігрових прийомів в процесі формування лексики дітей з загальним недорозвиненням мовлення III рівня.....	99
<i>Дубась Д.О.</i> Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальною недостатністю.....	104
<i>Єфременко Ю.О.</i> Корекційні засоби навчання дітей із порушеннями мовлення.....	110

доступна і проста у використанні. Застосовуючи її, можна вести лонгitudне дослідження - як батькам, так і спеціаліста.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.

Таким чином, загальну діагностику психічного та мовленнєвого розвитку дітей зможуть самостійно проводити батьки, медичні працівники, логопеди і психологи дитячих поліклінік.

Аналіз зарубіжного досвіду реалізації програм раннього втручання показує, що в Україні є всі умови, необхідні для побудови ефективної системи ранньої діагностики і корекції виявлених порушень у дітей раннього віку.

Список використаних джерел:

1. Герасименко, Ю. В. К вопросу о диагностике нарушений речевого развития детей третьего года жизни // Ранняя психолого-медико-педагогическая помощь детям с особыми потребностями и их семьям : материалы конференции (Москва, 18—19 февр. 2003 г.). М. : Полиграф Сервис, 2003. С. 219—221.

2. Міхановська Н. Г., Михайлова Е. А. Психопатологічні розлади у дітей раннього віку (клініка, діагностика, підходи до реабілітації) // Український вісник психоневрології, 2007 Том 15, випуск 2 (51) С. 156-169

3. Система ранней комплексной помощи детям с ОВЗ и их родителям : моногр. / О. Г. Приходько, И. Ю. Левченко [и др.]. М. : Парадигма, 2018. 378 с. (Сер. «Раннее развитие и коррекция»).

4. Цейтлин, С. Н. Язык и ребенок: лингвистика детской речи М., 2000. 149 с

Аразгелдієва М.Б.

ЗАВДАННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ЇХ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

Статтю присвячено проблемі порушень просторових уявлень у дітей із затримкою психічного розвитку. Розглядається актуальність вивчення сформованості зазначених уявлень у дітей старшого дошкільного віку як один із показників їхньої готовності до навчання у школі. Описуються причини і

наслідки порушень зорово-просторових уявлень у дітей із затримкою психічного розвитку (ЗПР).

Ключові слова: просторові уявлення, діти дошкільного віку, затримка психічного розвитку.

Постановка проблеми. І на сьогоднішній день проблема виявлення і корекції труднощів у формуванні в дітей просторових уявлень не втрачає своєї актуальності. Формування просторових уявлень є однією з базових складових психічного розвитку дитини, тому недостатній рівень таких уявлень спричиняє численні труднощі дітей під час навчання їх у школі (Б.Г. Ананьєв, Ж. Піаже, А.В. Семенович, М.М. Семаго, Н.Я. Семаго, Т.Б. Філічева та ін.). Недостатність просторових уявлень, зокрема зорово-просторових уявлень, є характерною для дітей із затримкою психічного розвитку (З.М. Дунаєва, Л.І. Прохоренко, І.Ю. Ужченко, С.Г. Шевченко). Отже, важливим напрямом підготовки до школи дітей із ЗПР є цілеспрямоване формування в них просторових уявлень і навичок орієнтування у просторі.

Аналіз досліджень і публікацій. Про недорозвинення просторової функції у дітей із ЗПР свідчать дані клініко-нейропсихологічних досліджень (Ю. Дауленскене, Ю.Г. Дем'янов, А.О. Дробинская, І.Ф. Марковська, В.І. Насонова, М.Н. Фішман і ін .) [4]. Недостатність сформованості просторових, зокрема зорово-просторових уявлень, обумовлює певні труднощі розвитку когнітивної сфери дитини, порушення в опануванні її арифметичними навичками, навичками читання та письма (Б.Г. Ананьєв, Т.В. Ахутіна, Е.В. Золотарева, Н.М. Пилаєва, Г.О. Люблінська, Т.Б. Філічева, та ін.).

Мета статті - теоретичне обґрунтування проблеми значущості формування зорово-просторових уявлень дітей у контексті підготовки їх до навчання у школі, аналіз причин і механізмів уповільненого формування просторових уявлень у дітей із затримкою психічного розвитку. Формування просторових уявлень є одним із найважливіших завдань у корекційній роботі зі старшими дошкільниками і молодшими школярами із ЗПР – зазначені уявлення

є важливою базою для опанування дітьми навчальними вміннями і навичками, основою для розвитку в них уяви, фантазії та мислення.

Виклад матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства збільшилася кількість дітей із особливими освітніми потребами (ООП). Цілком очевидно, що умови для повноцінного розвитку дітей, особливо якщо вони мають порушення у стані здоров'я, необхідно створювати з перших місяців їхнього життя. Так само, перед загальноосвітньою школою стоїть важливе і відповідальне завдання – забезпечити у процесі навчання і виховання всебічний розвиток кожної дитини. Здійснюючи цю складну задачу, педагогічний колектив школи має допомогти тим дітям, які стикаються з труднощами у навчанні, обумовленими тими чи іншими відхиленнями в їхньому розвитку. Важливо надавати своєчасну та кваліфіковану психолого-педагогічну допомогу, щоб попередити у таких дітей неуспішність у школі.

Однією з поширених форм порушення в розвитку в дошкільному віці та молодшому шкільному віці є затримка психічного розвитку. У значної частини дітей, які мають затримку психічного розвитку (ЗПР), виникають труднощі у навчанні, пов'язані з недостатньо сформованими в них просторовими уявленнями. Такі уявлення слугують базисом, з яким пов'язано формування у дітей цілої низки шкільних навичок.

Досить часто у дітей із затримкою психічного розвитку виявляється неповноцінність зорово-просторового, вербально-просторового орієнтування і конструктивної діяльності. У дітей це проявляється в поганому орієнтуванні у схемі тіла, у плутанні лівої та правої сторін тіла у себе, у співрозмовника. Труднощі виникають при необхідності визначити форму, співвіднести частини цілого і зіставити форму зі зразком (Б.Г. Ананьєв, А.В. Семенович, І.Ю. Ужченко, С.Г. Шевченко та ін.).

Просторові уявлення, як і інші психічні процеси, формуються завдяки тісній взаємодії півкуль мозку, – і права, і ліва мозкові гемісфери вносять свій специфічний функціональний внесок у їхній розвиток. Відповідальними за виконання рухів у просторі є тім'яні і тім'яно-потиличні зони кори, а також

спільна діяльність просторового, слухового і вестибулярного аналізаторів. У цілому, просторові дії забезпечує скронево-тім'яно-потилична зона [3].

Основним джерелом пізнання людини є чуттєве сприйняття, яке забезпечує набуття досвіду і спостережень. У процесі чуттєвого пізнання формуються уявлення, образи предметів, їх властивостей і відносин. Оволодіння просторовими уявленнями починається з моменту народження і в якості складових просторові функції вбудовуються в подальшому як базові елементи в психічну діяльність дитини. Просторові функції, як базові складові розвитку, спираються, з одного боку, на нейробіологічні, функціональні і соціальні характеристики, з іншого – самі є передумовами для формування вищих психічних функцій. Відзначається, що недостатність сформованості просторових функцій безпосередньо впливає на рівень інтелектуального розвитку та сформованості емоційно-вольової сфери дитини. У дошкільному віці розвиток просторових уявлень підпорядковується загальним закономірностям онтогенезу людської психіки і здійснюється шляхом засвоєння, оволодіння спеціальним досвідом. У якості однієї з базових передумов і складових психічної діяльності було виділено чотири основні рівні, які розглядаються в послідовності оволодіння дитиною просторовими уявленнями протягом усього її розвитку. Такий погляд на структуру просторових уявлень і їх формування найбільш зручний для діагностичної і корекційно-розвиваючої роботи. До першого рівня належить оволодіння простором власного тіла (тілесність, схема тіла). До другого – уявлення про фізичний простір, а саме уявлення оточуючих об'єктів по відношенню до тіла дитини. Третій передбачає рівень вербалізації просторових уявлень. Четвертий рівень – лінгвістичні уявлення (простір мови) [2]. Нарешті, оцінка сформованості просторових уявлень проводиться вже відповідно до виділених чотирьох рівнів та оцінюється в тій послідовності, в якій вони формуються і в онтогенезі.

Розрізнення людиною простору формується на основі сприйняття нею свого тіла. Таке сприйняття складається з поєднання просторово-тактильної

чутливості, м'язово-суглобових і органічних (внутрішніх) відчуттів. Це комплексне сприйняття людиною власного тіла носить назву «схеми тіла» (Б.Г. Ананьєв). Отже, своєчасне розпізнавання порушень зорово-просторових функцій створює сприятливі передумови для проведення профілактичної роботи з попередження у дітей порушень читання, при якому можуть відбуватися заміни слів, читання слів справа наліво, при переказі відбувається неточне слововживання та ін., і письма – дзеркальне написання букв, заміни букв, повтор попередньої літери, пропуски слів, складів (Т.В. Ахутіна, З.М. Дунаєва, О.В. Защиринська, Н.О. Румега, І.Н. Садовнікова, І.Ю. Ужченко, Л.С. Цветкова, Н.В. Чередніченко).

Говорячи про готовність дітей до шкільного навчання, першою чергою, слід звертати увагу на достатній рівень сформованості в них психічних процесів, зокрема просторових уявлень. Це забезпечить успішне включення дітей у нову для них систему соціальних відносин.

Отже, в основі зорово-просторових уявлень лежать:

1. Уміння орієнтуватися у власному тілі, диференціювати його праві і ліві частини;
2. Уміння орієнтуватися в навколишньому просторі, розрізняти напрямки: вправо, вліво, вгору, вниз;
3. Уміння визначати просторове взаєморозташування предметів, співвідношення елементів предметів та графічних зображень;
4. Здатність до запам'ятовування, автоматизації та відтворення серії різних рухів.

Отже, розвиток просторової орієнтації взаємопов'язаний із зорово-просторовими уявленнями в освоєнні схеми тіла, із розширенням практичного досвіду дитини, зі зміною структури предметно-ігрових дій, які пов'язані з подальшим удосконаленням рухових умінь. У дітей із ЗПР просторові уявлення часто є недостатніми, тому цілеспрямоване їх формування є одним із пріоритетних завдань корекції пізнавального розвитку дошкільників із затримкою психічного розвитку. Процес розвитку просторових уявлень може

бути виділений як спосіб активізації пізнавальної діяльності, збільшення її продуктивності, і доцільності у дошкільників та молодших школярів із ЗПР. Одним із основних напрямів корекційно-розвиваючої роботи має стати формування просторових уявлень відповідно до принципу заміщуючого онтогенезу, тобто вибудовування просторових уявлень, починаючи з найелементарніших рівнів роботи з тілом, й поступово ускладнюючи корекційні завдання.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.

Таким чином, можна зробити висновок, що просторові уявлення це основа, над якою надбудовується низка вищих психічних процесів. Онтогенез розвитку просторових уявлень відбувається строго послідовно, відповідно до їхньої структури. Отже, своєчасне формування просторових, зокрема зорово-просторових уявлень, сприятиме профілактиці в дітей із ЗПР труднощів у навчанні в школі.

Список використаних джерел:

1. Войтко В.В. Психолого-педагогічний супровід дітей з затримкою психічного розвитку : [навчально-методичний посібник] / В. В. Войтко. – Кропивницький : КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2017. – 48 с.
2. Семаго Н.Я., Семаго М.М. Проблемные дети: Основы диагностической и коррекционной работы психолога. М.: АРКТИ, 2000. – 208 с.
3. Моргачева И.Н. Ребенок в пространстве. Подготовка дошкольников с общим недоразвитием речи к обучению письму посредством развития пространственных представлений. Методическое пособие. – СПб., «ДЕТСТВО – ПРЕСС», 2009. – 212 с.
4. Дунаева З.М. Формирование пространственных представлений у детей с задержкой психического развития [Текст]: методическое пособие / З.М. Дунаева. – Москва : Советский спорт, 2006. – 144 с.
5. Програма розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку від 3 до 7 років «Віконечко»/ за ред. Л.І. Прохоренко. – 2018.– 236 с.